

Luka Velić

<https://doi.org/10.26881/slav.2025.14.03>

Institute of Croatian Language

e-mail: lvelic@ihjj.hr

ORCID: 0000-0001-8561-2118

Analiza humora u vrpoljskom, kninskopoljskom i kninskom novoštokavskom ikavskom govoru unutar grada Knina u Kninskoj krajini

Abstract

The Analysis of Humour in the Neo-Štokavian Ikavian Dialects
of Vrpolje, Kninsko Polje and the Settlement of Knin Within
the city of Knin in Kninska Krajina

By analysis carried on oral literary genres (comparisons and fixed expressions, everyday humour, swearings, proverbs, rhymes, mockeries, riddles, oral songs, jokes and anecdotes) it has been established that the humour of the Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and the settlement of Knin is good, clever, direct, cynical and vulgar. To note are its long dialogues and peculiarities in jokes and/or anecdotes, most prominently, the stories about local troublemakers and some „crazy” inhabitants of Vrpolje.

Keywords: humour, elements of humour, Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and the settlement of Knin, the City of Knin, Kninska Krajina

Nacrtak

U članku analizira se humor u vrpoljskom, kninskopoljskom novoštokavskom ikavskom govoru i u novoštokavskom ikavskom govoru naselja Knina na području grada Knina u Kninskoj krajini. Tim govorima govore Hrvati na tom području. Analiziraju se humorni primjeri sintagmi i usmenih oblika i žanrova (od usporedaba preko psovanja do anegdota) iz tih triju novoštokavskih ikavskih govora. Mjestimice se, uslijed sličnosti nekih oblika, uspoređuje i s humorom u drugim govorima u Kninskoj krajini i šire.

Ključne riječi: humor, humorni elementi, vrpoljski i kninskopoljski novoštokavski ikavski govori i novoštokavski ikavski govor naselja Knina, grad Knin, Kninska krajina

Uvod

Ovaj rad nudi analizu humora u Vr, KP i Kn na području grada Knina u Kninskoj krajini, o kojem do danas nije pisano. Analiza je ponajprije jezična, uz neke izvanjezične elemente (npr. lokalne vragolane ili *berekine*). Opis se smješta u kontekst humornoga¹ u drugim nštok. ik.² govorima u Dalmatinskoj zagori, s nekim usporednicama i u drugim govorima.

¹ Rabimo naziv humorni kad se govori o elementima humora, a humorističan kad je što smiješno.

² U cijelu teksturu rabimo kratice: čak. = čakavski, dij. = dijalektno, hrv. = hrvatski, kajk. = kajkavski, Ki = novoštokavski ikavski govor Kijeva u Kninskoj krajini, kn. = kninski (kad se ne misli na Kn, nego na grad Knin i Kninsku krajinu), knj. = standardno, književno, Milj = novoštokavski ikavski govor Miljevaca u Drniškoj krajini, nštok. (i)jek. = novoštokavski (i)jekavski govor, nštok. ik. = novoštokavski ikavski govor, Siv = novoštokavski ikavski govor Siverića u Drniškoj krajini, srp. = srpski, srvj. = srednjovjekovni, usp. = usporedi, Vr, KP, Kn = novoštokavski ikavski govori Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina, (ne)vulg. = (ne)vulgaran, zn. = značenje.

Metodologija

Analizira se isključivo humor u Vr, KP i Kn iz razloga što su to govori domicilnih Hrvatâ u tim naseljima (koji su tu otprilje Domovinskoga rata), dočim su govori domicilnih Srba u tim naseljima nštok. (i)jek. (Velić 2023: 4). Dakle, proučava se samo humor domicilnih Hrvata u Vrpolju, Kninskom Polju i naselju Kninu, ne i onaj Hrvatâ koji su se iz različitih dijelova Republike Hrvatske i BiH u Kninsku krajinu (i u ta tri naselja) doselili poslije 5. kolovoza 1995. godine i kojima Vr, KP i Kn nisu materski (o najnovijim demografskim kretanjima u gradu Kninu i Kninskoj krajini vidi (Velić 2023: 20–21)).

Analiza je činjena prema metodologiji usmene književnosti u (Bonifačić Rožin 1963; Kekez 1996; Ujević 2011). Analiziramo ove žanrove: usporedbe i druge stalne izraze, psovke, poslovice, brojilice, rugalice, zagonetke, pjesmice (od kojih neke su razređene kao ojkalice),³ viceve i anegdote. Analizira se i humor u svakodnevnom razgovoru. Dajemo samo primjere oblika koje su kazivači i autor prepoznali kao humoristične. Primjere koje nije stvorio Hrvat iz Vr, KP i Kn ili nisu jezično iz Vr, KP i Kn ili nije sigurno da potječu iz Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina ne analiziramo, ali spominjemo neke primjere koji bi po nekim jezičnim elementima mogli njima pripadati.⁴ Svi se primjeri pišu prema izgovoru u Vr, KP i Kn, ali bez akcentuacije (osim iznimno).

³ Moji kazivači koriste oblik *ojkalica*, a Jurić Arambašić za Ki *ojkavica*.

⁴ U Kninskoj krajini između nštok. ik. i nštok. (i)jek. govora ima dosta razlika, ali su po mnogim značajkama (npr. rječniku) vrlo bliski. To je zato što su se nštok. (i)jek. govori u sjevernoj Dalmaciji razvijali i na supstratnom čak. sloju (Okuka 2008: 83), a Vr, KP i Kn uzeli su neke značajke pod utjecajem nštok. (i)jek. govora u tim naseljima i u Kninskoj krajini općenito, iako su po većini njih ostali tipični nštok. ik. (Velić 2023: 190). Glede prividnih jekavizama u Vr i KP: zabilježeni su ovdje u nekim primjerima, no „nepravi“ su u Vr i KP (fakultativni su sociolingvistički pod utjecajem hrv. knj. i nštok. (i)jek. govora Srba), a „pravi“ (koji su nadomjestili ikavizme) u Kn (Velić 2023: 179). U ovom korpusu u nekim pjesmama javljaju se neki oblici kojih nema u Vr, KP i Kn ili su rubni, ali ih je u tim pjesmama prema kazivanju bilo lakše izgovoriti pa su zato ondje stalno mjesto. Prema kazivačima teško je (i nemoguće) potpuno razdvojiti izvorno hrv. pjevane oblike i one izvorno srp. u Kninskoj krajini jer su prema kazivanju većinu (možda i neke iz našega korpusa) pjevali pripadnici obiju nacionalnosti, s nekim razlikama i ovisno o nacionalnosti

Za odredbu vica, šale i dosjetke usp. (Užarević 2012: 59; Marković 2018: 136; Endstrasser 2020: 239). I vic i šalu i dosjetku proučavam zajedno, pri čemu su nam vicevi bez šala i dosjetki glavni pripovjedni žanr. I izreke obrađujemo pod poslovicama.⁵ Za analizu usporedaba koristimo i (Dynel 2009).

Terensko je istraživanje za ovaj rad nastajalo u četirima razdobljima:

1. cjeloživotnu (autor živi u naselju Kninu, rodom je iz Vrpolja i Kninskoga Polja te mu je materinski govor Vr i svaki dan izložen je humoru iz tih triju govora, najviše Vr i KP);
2. za izradu doktorske disertacije (2020.–2023.);
3. prikupljanjem podataka o humoru usputno (studeni 2024. – svibanj 2025.);
4. ciljanim razgovorom s kazivačima (veljača – travanj 2025.).

Kazivača je 14: 6 za Vr, 5 za KP i 3 za Kn. Neki primjeri dolaze i od autora. Svi su kazivači i većina subjekata priča Hrvati. Pomogli su mi i podatci od Jagode Štivinović, koja vodi kn. Kulturno-umjetničko društvo „Kralj Zvonimir“.

Kako potpuna opisa humora u organskim idiomima u hrv. dijalektologiji nema, koncentriramo se samo na Vr, KP i Kn, uz usporedbe s drugim govorima gdje je moguće. Najviše uspoređujemo s Ki i s Milj i Siv, koji su Vr, KP i Kn zemljopisno, po jeziku i elementima humora najbliži. Za pregled podataka iz Vr, KP i Kn usp. (Velić 2023, 2024; Šimić 2025), iz Ki usp. (Jurić Arambašić 2000), iz nštok. ik. govora izvan Kninske krajine usp. (Šupuk 1957–1958; Šimundić 1971; Menac-Mihalić 2005; Peco 2007b; Miškić 2014; Jurilj 2016; Lozančić 2020; Pilić 2021; Velić 2024), iz nštok. (i)jek. govora kojima govore Hrvati ili djelâ nastalih na njima usp. (Mrdeža Antonina 2005; Vukorep 2023; *Zupci Times* 2020), a iz nštok. (i)jek. govora kojima govore Srbi usp. (Vrčević 1868; 1882; Peco 2007a; Okuka 2008). Za podjelu vulg. elemenata koristimo i rad o vulg. u kajk. govoru Preloga (Blažeka, Blažeka 2023).

i ovisno o selu. Također, prema kazivanju i unutar geneze nekih (nespecificiranih) sudjelovali su i jedni i drugi. Zato su nam dva glavna kriterija za navadanje pjevanih oblika je li ih stvorio Hrvat, a ako nije, onda jesu li jezično iz Vr, KP i Kn, što su nam svi primjeri.

⁵ Korpus poslovice iz hrv. knj. proučava se u (Blagus Bartolec, Matas Ivanković 2025).

U daljnjem tekstu dajemo pregled relevantnih radova za analizu, zatim ciljeve i hipoteze te analitički dio. On je uzglobljen na šest poglavalja, gdje se proučavaju žanrovi od manjih k većima. Uslijed manjka prostora navodimo po nekoliko primjera humora u psovkama, pjesmicama, vicevima i anegdotama, dok za ostale žanrove dajemo sve primjere.

Radi anonimnosti imena se subjekata kazivanja pišu s X, a nadimci inicijalima.

Dosadašnja istraživanja

Od nštok. ik. govora u Republici Hrvatskoj humoristični elementi djelomično se spominju u (Šimundić 1971 (u ogleđima govora (Šimundić 1971: 208–213)); Jurić Arambašić 2000; Menac-Mihalić 2005; Kontić 2015; Pilić 2021). Od tih radova najvažniji su nam Pilićeva analiza za Milj (jedi-na potpunija (ali usputna) za Drnišku krajinu, u kojoj spominje humoru u nizu manjih žanrova) i Jurića Arambašića za Ki. Velić je (2024 – za HJA) uspio prikupiti i jedan humoristični element iz Siv. Od nštok. ik. govora u BiH neki humoristični elementi prikupljeni su za Žabljak pokraj Livna (Lozančić 2020), Tomislavgrad (Miškić 2014) i Široki Brijeg (Jurilj 2016). Prema Pecinim (2007b: 339–349) podacima niz je humorističnih dijelova u ogleđima govora zapadne Hercegovine. Od nštok. (i)jek. govora kojima govore Hrvati u istočnoj Hercegovini objavljena je zbirka šaljivih priča (Vukorep 2023). Od onih nštok. (i)jek. govora kojima govore Srbi, koji su relevantni našoj analizi iz jezično-zemljopisnih razloga, Vladimir Ardalić donio je neke humoristične elemente iz govora u sjevernoj Dalmaciji (npr. neke usporedbe (*debo je ka čoek u pasu, krunu ka najviša peka*) prema Okuki (2008: 114)), a Dešić (prema Okuki 2008: 113) ima usputni primjer humora *oće đävola* u zn. „neće nikako“, s ciničnim *oće prez.* 3. l. jd. u zn. „neće“, za Zebe kod Bosanskoga Grahova. U ogleđnim primjerima za suvremene nštok. (i)jek. govore istočne Hercegovine u Pecinoj (2007a: 281–290) građi nema humorističnih elemenata, dok je Vrčević (1868; 1882) odatle prikupio neke šaljive usmene oblike.

Za Kninsku krajinu Jurić Arambašić (2000: 215–216, 356, 361, 390–398) u svojoj monografiji o Kijevu donosi i humoru u psovkama i bešti-

mama, ojkavicama, pjesmama, pričicama, šalama, anegdotama, zagonetkama i nabožnim pjesmicama u Ki. Ta monografija nudi najviše podataka o humoru za neki govor Kninske krajine. Neke humorne elemente za grad Knin donosi i Šimić (2025), pri čemu je ta knjiga i pisana humoristično na nekim mjestima (naslovi). Primjer iz govora koji Šimić (2025: 63) donosi za 1904. g., a koji mi uzimljemo u analizi, odnosi se na govore Hrvatâ Kninske krajine jer je u tom primjeru posrijedi krštenje i ikavski govor. S druge strane, humor u pojedinim naslovima ondje (npr. *Kolonija trgovaca i kninski knezovi* pa *Kraljica oduševljena kninskim gostoljubljem* pa *Knin u posjedu Vitezova Templara* (Šimić 2025: 5), gdje se naslovi za cijele periode prekidaju naslovom o kraljici, što služi, osim objektivnosti, i hvali kninskomu gostoljublju i gradu Kninu općenito), gdje je jezik hrv. knj., može se podvesti i pod humor Hrvata i pod humor Srba jer je blizak gradskomu kn. humoru (dakle, jezik je hrv. knj., a humor lokalni je gradski). U svojoj doktorskoj disertaciji (Velić 2023: 32, 36, 67, 69, 111, 118, 131, 145, 149, 180–181, 183, 185–187) autor je usput donio neke humorne primjere iz Vr, KP i Kn.

Kninski rječnik pisali su uglavnom Srbi, te je jezik kojim je pisan blizak nštok. (i)jek. govorima Kninske krajine. Šimić, koji uređuje mrežni kn. portal HUKnet, ima ponekad humorne elemente, s tim da se ti primjeri većinom odnose na nštok. (i)jek. govore Srba s područja grada Knina i Bukovice. Na Facebooku postoje dvije stranice: *Kninske baze* (Vr/KP/Kn dij. baža = šala) i *Kninski rječnik 80-ih godina* (koji su prema kazivaču također uglavnom pisali Srbi), od kojih ciljanim je čitanjem nešto elemenata iz Vr, KP i Kn u *Kninskim bazama* (*nedlje ti, opičim te*).⁶

Kako opisa humora Vr, KP i Kn nema, ovdje nudimo kratak opis prema kazivačima. Kn. je humor dobar, pametan, izravan i poznat u okolici. Sličan je humoru u Drniškoj i Sinjskoj krajini (za onaj Drniške krajine veli se da je za razliku od Vr, KP i Kn podrugljiv). Ponekad sadržava cinizam i zna biti vulgaran. Humor su skloni i muškarci i žene, a opseže razne situacije – od svakodnevnoga humora preko viceva i anegdota do tradicionalnih pjesmica.

⁶ Kako više nemam svoj račun na Facebooku, upitom od kazivača saznao sam da stranica *Kninski humor 80-ih godina* više ne postoji na Facebooku.

Za pregled razvitka vicologije u Hrvatskoj usp. (Marković 2018: 136–137), a za analizu humora i humornih žanrova usp. (Marković 2019; Endstrasser 2020). Humor se različito analizira ovisno o pristupu (npr. Marković 2019), a za svoju analizu koristimo Proppovu (1984) podjelu smijeha na dvije vrste i tipove (Propp 1984: 137–138 i dalje): prvu s podsmijehom (srp. *podsmješljivi smeh*) i drugu bez njega (dobročudni, zlobni, vedri, obredni i raskalašeni smijeh).

Ciljevi i hipoteze

Ciljem je potvrditi dvije pretpostavke/zadaće:

1. koliko su gornje pretpostavke o humoru, koje kazivači donose, točne i
2. detaljno ga opisati.

Analiza

Usporedbe i drugi stalni izrazi

Prvo analiziramo usporedbe jer su one po ustroju humorističnije od drugih sveza (Dynel 2009). Zn. se daje gdje nije jasno:

crn ka panj, dosadan s' ki prol'v << st. ki čimav'ca, ideš ki prase/svinja, ideš ki sivojnja „puno možeš pojesti“, ima i (puno) ki govana, ima uš' kao lopare „ima široke/velike uši“, izgleda ki govno, izgledaš ka/ki gospoja (neka) „imaš kosu kao žensko“ (potonje (Velić 2023: 67)), izgledaš ki da te vodom polilo, jaka kao mazga, ki da ti je devedeset, ki pas i mačka, ki prstom u guz'cu, ki stara baba, letiš ki man't, letiš ki muva bez glave, letiš/trčiš ki sivojnja „trčiš cijelo vrijeme“, more ki pišaka, nemiran ki ždr'be, ovde ki da je bomba pala, ovde ki da svinja živi, sidiš (tu) ki ćuk, sidiš tu ki drvena marija, smrdiš ki pupavac, šutiš ki zaliven, uša u se ki Marka Mor'ća bumbažina „tijesno ti je“ (bumbažina „vrsta bunde“), živiš ki beg/kralj/car.

Svi su ti iskazi smiješni u manjoj ili većoj mjeri jer se uspoređuje po sličnosti (usp. (Prop 1984: 59–60)), usto mnogi su odgojni ili sugestivni, a ima i slučajâ dobroćudnoga smijeha (*sidiš (tu) ki ćuk i živiš ki beg/kralj/car*). Usporedbe su izravne po onom s čim se uspoređuje, no nisu posve izravne jer se samo uspoređuje. Najviše ih je (10) animalnih ili biljnih (životinjske su najčešće prema Proppu (1984: 60)), još su 2 s motivom živa a da nije izrijekom čovjek (*sivonja*), 3 su s motivom čovjeka (od čega 1 do 2 star(ij)e ženē: *stara baba, +gospoja*), 4 su vulg., ali blago (*govno x2, prol'v, guz'ca*; 5 s *pišaka*, kojoj je zn. neutralno u *more ki pišaka*; srodni su primjeri blagi i u (Blažeka, Blažeka 2023: 30, 39–40, 42, 48)), 4 s motivom pokušstva, 2 s karakternom osobinom, 1 crkvena i samo 1 s motivom rata. Vulg. su elementi isključivo vezani uza stražnjicu i tjelesne izlučevine, što je objašnjeno kao najblaži oblik psovanja ili vulgarnosti. Analizirani su iskazi smiješni i govorniku i sugovorniku i negovorniku. Neke su od ovih usporedaba s nekim razlikama ovjerene i u Milj (Pilić 2021: 386, 387, 389, 390, 391).

Stalni su izrazi:

- sa zn. usporedbe: *Da se nasadiš na glavu, ne moš., Ne moš glavom kroz zid., Pogledaj se na šta l' si. (... na šta ličiš.), Satra se živ(a)/ Živ(a) se satra.,* pa i *Šta s' se zapuzdreca?* „Zašto si nemirna?“, metonimizacijom i *Skroz je pobenavijo., Vid' smrdele!* (kaže se malu djetetu kad se ukaka; smrd(j)ela/smrđljika izvorno je vrsta biljke, a toga značenja u Vr, KP i Kn više nema), ovamo ide i *Šta s' se zamarija?* „Što si se zamislio?“;
- sa zn. zabrane (čime i usporedbe što će biti uslijed nepridržavanja): *E, kad te puknem/zviznem!! Pukn' ću/zvizn' ću te!, Ne smiš prn'ti!, Nemoj mi stat' na žulj!*⁷;

⁷ S obzirom na to da je jedan recenzent ovoga rada izrazio dvojbu o tom je li ovaj iskaz uistinu smiješan, ističemo da je u korpusu izrečen isključivo u situacijama koje nisu bile negativne i upravo zbog humorističnoga u *stati na žulj*, dotično od ispitanice koja je željela istaknuti humoristično u toj svezi jer je na žulj izuzetno teško i fizički stati, a ako se stane, to je kao da je tko nagazio na tuđu natikaču, a kad ona pukne, onomu koji je to učinio bude žao, ali se može i nasmejati reakciji onoga komu je to slučajno učinio. Da sažmemo, ispitanici koja je izgovorila tu svezu nije se i učinilo loše na što je upozoravala, tj. nije joj se stalo na žulj, nego je to izrekla dok se to nije još dogodilo, a rekla je to osobi (također

- bez zn. usporedbe: *naist^t se brmbéčā* „ne pojesti ništa“, *otičⁱ na kvas^tnu* „izgubiti razum“, *pit^t krv*, *popet^t se na vr glave*, *prn^t u var^tćak* „propasti komu sve“, *vad^t mast* (~ *pit^t krv*).

Humoristično je ovdje zbog sugestivnosti ili odgojnosti, slično kao i za usporedbe. Najviše je izraza koji uključuju dijelove tijela (6–7; najvećma *glava*) i potom drugih. Vulg. su samo 2 izraza (3 s *var^tćak*), pričem je u odnosu na usporedbe vulgarnost malo izrazitija jer je *puzdra* praseći spolni organ (lekseme za spolne organe izrazitije vulg. drže i Blažeka i Blažeka (2023: 30, 35)), dok su ostali leksemi (*brmbéč*, *var^tćak*) vezani uz tjelesne izlučevine kao i u usporedbama.

Neke od usporedaba i stalnih izraza koje smo naveli i slične pronašla je u nizu nštok. ik. govora i Mira Menac-Mihalić (2005),⁸ a u drugim dijelovima RH Bonifačić Rožin (1963: 189, 191).

Iz analize usporedaba i stalnih izraza vidljivo je da nema puno vulg. elemenata, što vrijedi i za cio korpus. Takvih je elemenata više u nekim drugim, udaljenijim govorima, npr. u nštok. (i)jek. govorima iz dubrovačke komedije *Kate kapuralica* (to je crni humor (Mrdeža Antonina 2005: 86–87)) i Hrvatâ u Crnoj Gori (u *Zupci Times* 2020). Mjestimice se osoba šali i na svoj račun (*Satra se živ(a) / Živ(a) se satra*) ili izgovara prijjetnju u šali (*E, kad te puknem/zviznem! / Puknⁱ ću/zviznⁱ ću te!*) ili je sama prijjetnja šaljiva (*Nemoj mi stat^t na žulj!*). U potonjim dvama slučajima bilježi se neizravnost češće nego izravnost leksički. I nepotpuna izravnost u usporedbama i prevladavajuća neizravnost u stalnim izrazima stalna su mjesta.

Potvrđuje se da u usporedbama i stalnim izrazima ima vulgarnosti (uglavnom vrlo blage) i izravnosti, pričem je potonje stalno mjesto.

ispitaniku) koja joj to ne bi napravila, odnosno iz humora. I svi su ostali izrazi u korpusu izrečeni u humorističnim situacijama.

⁸ Knjiga mi je za pisanja članka bila nedostupna, ali sam ju prethodno čitao te navodim godište.

Primjeri humora u svakodnevnom razgovoru

Svakodnevni razgovor jesu akcija (= A što kaže/učini) i reakcija (= B na to reagira). Akcije i reakcije dijelimo na stalne, polustalne, tipične i imitacije osobitosti govora ili govora drugih.

Stalne su sveze:

- glede ponašanja: *I pivaj!/I vozi!* „Dosta ti je“, *Nisⁱ ti zdrav/zdrava, Šta budalačeš?/Šta svrliš?*, usp. i gradaciju u koridbi *Šta prdekaš? „Što brbljaš?“ – Šta zvoniš? „Što radiš?“ – Jesⁱ poludijo?! „Jesi li normalan?!“;*
- podrijetlom crkveni motivi: *Ko je? – Sveti Petar;*
- blage psovke u zn. uzrečica (o njima više u sljedećem poglavlju), npr. *Beno jedna!, Bleso jedna!, Budalo jedna!, Ludo jedna!*

Polustalne su sveze:

- A: (na silu se smije). – B: *X, kakvo je to koženje?!;*
- A: (vidi puniju mačku s gustom dlakom) *Ovo je janje!*

Tipične su sveze:

- iz seoskoga života: A: (vide joj se rupe na svim prstima na čarapi). – B: *Rod'li kumpiri!;*
- cinizam i neizravnost:
 - cinizam: (...) *da se počasti.* „Da uzme jesti (ne nužno malo)“, *Ja to (inače) jako volim. / Uh/uf, što ja to volim! / Oč^oto on to jako voli* (i druge inačice potonjega po čuvenju),
 - neizravnost (rjeđe uz približavanje izravnosti): A: *Kuma, nisⁱ ti zdrava,* A: (šali se brzim cupkanjem) – B: *Aha. Kolo plešeš!,* A: (razgovor o članu obitelji koji ide na natjecanje) – B: *Kren'li su oni s pravom muz'kom* (= krenuo se pripremati), A: (grli B iz dragosti) – B: *Nemoj, nemoj, X – sad idem* (= jedem), *stvarno ću povratiti!*, i s „oće“ npr. *A-a, oće. oće on!* „On to inače radi, ne možeš ga spriječiti!“ (usp. slično *oće* i u nštok. ik. govoru Tomislavgrada (Miškić 2014: 21) i u nštok. (i)jek. govoru Zeba kod Bosanskoga Grahova (Okuka 2008: 113));
- jezični:
 - doslovnost: A: *Kako vidiš da su smetnje?* (op. a. na televiziji) – B: *A piše „smetnje“,* A: *Kup'la sam sportsku opremu, i cipelu!* – B:

Cipelu? – A: *Za po god'ne ću i drugu!*; u situaciji s nekim iz Dalmacije koji nije iz grada Knina, ali čiji je humor bliži našem: (sve u hodniku tvrtke) A: (= nije iz grada Knina) *Vidimo se sutra!*
 – B: (= jest iz grada Knina, nakon nekoga vremena ponovno sretno A) *Vidimo se!* – A: *Vidimo se sutra (...)*! – B: *Evo, vidimo se!*
 – A: *E, vidimo se!* (smije se),

- šaljiva situacija s humorističnim otporom: A: *A tata će...* – B: ... *majkače!* – A: *Ove dvi majkače!* (= vrećice), A: (priprema krevet) – B: *Muke tako – ja ulazim unutra...* – A: (objašnjava kako lakše pripremi krevet) – B: *Kod mene je borba za život i smrt!*,
- jezične igre: A: *Ja sam, izgleda, malo odrapijo!* (= zaspao) – B: *I ja sam!* – C: *Ja nisam!*, A: *Ovo s^u tatⁿi send^vći* – B: *Cice nje-gove.* – A: *Da. Baš tako izgledaju!*, A: *Vidimo se sutra!* – B: *Evo, vidimo se!* (potonje gore i za doslovnost),
- nizalice: A: *Kažem ja didi: „Sad mⁱ dolazi ćer.“ Kaže on: „Čija?“ Pa moja. A on: „A kad dolazi moja?“ Pa se mi tako zezamo!* (to je jedini primjer, ali po samoj kazivačici ima ih još, nekima sam i svjedočio);

– prosti

- u odgojnom smislu: A: (preokrene nećacima program nakon prikaza golotinje) *Eo vam, gledajte prasad;* A: *Zasra bⁱ se da poslušáš!*,
- prigodni: A: (dođe u McDonald's) – B: *Šta ćete unutra?* – A: *Naserⁱ svega!*, A: (koja sada živi u gradu doziva prijateljicu na selu ispred njezine kuće) *Seljačⁿo!*, A: *Moram na vece!* – B: *Eo moš u fontanu!*, A: *Ona taj vece papir ki da kokoš neka!* – B: *Ki ja!* – C: *Stalno prigovaraš.* – A: *Ma nije. Evo i X kaže: „ki ja“!* – B: (smije se) – A: (smije se) – C: *Rugate mⁱ se. Re ću vas materi – mami!*,
- Tvorbeni (mogu biti pogrđni i neutralna zn.): plodnim dometkom *-etⁿa* npr. *ženetⁿa* „žena; ružna ili jaka žena“, *kakva je ono ženetⁿa*, *ženetⁿa neka* (= žena neka), *obucⁱ gačetⁿe, s gužčetⁿom* (= s velikom, ružnom stražnjicom) – djelomična je usporednica tvorba na *-ina* u *stara pazdrčⁿa* „stari momak“ u Siv (Velić 2024)

Imitiraju se neke fakultativne ili nemoguće jezične značajke: sibilizacija u oblicima D jd. *Gúzi* i *Gózi* (od prezimena *Gugo* i nadimka

Goga), koji su isključivo šaljivi i ne dolaze u živu govoru, kao ni N jd. *júsa* „juha“ (inače: *juva*). Rjeđe se imitira mlađe *d* u *zdrilo* „zrelo“ i *ždrak* „zrak (*aer*)“, koji su dijelom sustava (Velić 2023: 67). Tijekom imitacije govora onih koji govore drukčije od kazivača, a i dalje nštok. ik., imitira se govor drugih govornika istoga sela, drugoga zaseoka u istom selu ili govor drugoga sela koje govori nštok. ik. Od onih koji ne govore nštok. ik. imitiraju se tradicionalno pravoslavci (= Srbi, govornici nštok. (i)jek.) u Kninskoj krajini, najčešće oni u istom naselju ili iz urbanoga dijela grada Knina (uključujući i naselje Knin). U korpusu za pravoslavce to su pojedine sveze: *De s'?*, *Es' l'*, *srećo?*, *Ovo e ćeto ljepo*. „Ovo je jako lijepo“, oblici *dunjo*, *kunj*. Dvoje je kazivača jednoga ljeta tijekom kampiranja proveo cio razgovor imitirajući *pravoslavne babe*. Ako u obitelji ima članova Hrvata koji su iz drugoga sela ili zaseoka ili su pravoslavci (Srbi), imitira se i njihov govor (npr. *púm'ce* „rajčice“ i *múm'č'ć* iz jednoga nštok. (i)jek. govora Srba). Usporednicu imitiranju govora (približno) istoga tipa među istom nacionalnosti (Hrvatima) u različitim dijelovima istoga naselja imamo za šibenski nštok. ik. govor, gdje su se u Šupukovo (1957–1958: 148) vrijeme Varošani rugali Dolčanima, čiji je govor isto nštok. ik., ali čakavskiji od govora drugih šibenskih naselja, za čakavizam⁹ (koji je do danas u međuvremenu izumro u aktivnoj porabi u Dolcu, gdje se jedino čuva).

Vulgarnost je i ovdje rjeđe ovjerena i, izuzme li se tvorbena, razlaže se na:

1. koncept života na selu, sa sastavnicama ‚svinja‘ i ‚seljak‘, na
 - a. zapravo nevulg. *prasad* (dio seoskoga života) i na
 - b. igru riječi s također nevulg. *seljač'no* V jd.; i
2. na zastupljeniji koncept obavljanja velike nužde u zahodu, sa sastavnicama ‚zahod‘ i ‚srati‘, s podjednako šala na
 - a. inače često *srati*, što se tradicionalno i u hrv. književnosti koristilo i u zn. kad se što uprska (npr. iz jednoga srvj. zapisa (vjereno) *Usrani su ti listi!* „Ne valjaju ti papiri!“), a ovdje konkretno možda i u smislu točenja nekih namirnica poput majoneze i kečapa (što je kao proces sranja), dakle ne mora također biti prost

⁹ To je pojava kad u nekim čak. govorima imamo umjesto *č, ž, š, z* i *s* sustavno *c, ć, s* (npr. *covik*, *žašto*).

(neulg. ga u neutralnu zn. drže Blažeka i Blažeka (2023: 37), kao i mi, s tim da je u prenesenu zn. samo donekle vulg.), i

- b. sa zahodom, gdje je spomen fontane jedini prosti odgovor. Podjednako vulg. primjera poput toga s fontanom (i ne nužno sa zahodom, nego srodna vulg. humora ovisno o situaciji) prema kazivanju i autoru ima još (kazivači ih zovu „kninski“, misleći pritom i na svoje naselje i na naselje Knin te na grad Knin i Kninsku krajinu općenito).

Dakle, vulgarnost je i ovdje vrlo blaga. Odgovori *Eo moš u fontanu!* i unutar primjera za neizravno *Nemoj, nemoj, X – sad idem* (= jedem), *stvarno ću povratiti!* primjeri su potpune izravnosti, i prema autorovu iskustvu nisu jedini. Primjeri uzrečica poput *Budalo jedna!* često nisu uopće prosti nego nose komunikaciju, kao što je u primjeru *lulić moj* za mačku ljubimicu zn. potpuno pozitivno iz dragosti (inače *lulav* znači „glup, šašav“).

U stalnim i polustalnim svezama gotovo posve prevladava odgojni (i koridbeni) humor, gdje je smiješno i onomu koji kori i onomu koji je koren, pričem se u nekim situacijama javlja podsmijeh (npr. *Šta budalačeš?*), a u drugima dobroćudni (npr. *I pivaj!*) ili vedri smijeh (*Ovo je janje!*). Cinizam je posvjedočen u tipičnim svezama, no vrlo je rijedak u korpusu (iako od sveze *Ja to volim.* ima više inačica), premda autor svjedoči da je u nekim situacijama čest (imaju ga njegovi roditelji), ali ga nije zabilježio. Od tipičnih sveza najveću zastupljenost imaju jezični primjeri. U smjenama unutar dijaloga zrcali se dosjetljivost i maštovitost, što je donekle zamijećeno i u primjerima s neizravnosti i vulg. s motivom zahoda. Po jezičnim i drugim primjerima neizravnost prevladava u odnosu na izravnost. U imitiranju je smiješno kako tko oponaša drugoga, same riječi i cijeli razgovori.

Potvrđuje se da u svakodnevnom humoru ima cinizma, izravnosti i vulgarnosti, ali u ograničenoj mjeri.

Psovke i(li) breštine i uzrečice

Kao i u Ki, koji poznaje *psovke* (koje se odnose na svjetovno) i *beštine* (koje se odnose na Boga i svetce (Jurić Arambašić 2000: 215)), i Vr, KP i Kn imaju tu razliku (*sovke* i *breštine*), premda se te riječi i glagoli *sovati* i *breštinati* mogu koristiti i u istom zn. „psovati“. Podudarno je Ki (Jurić Arambašić 2000: 215) što se u Vr najviše psuje jer je najruralnije, a rjeđe u KP i Kn. Najstariji su vrlo rijetko psovali (imali su gotovo isključivo blage psovke poput *ajde u govna/njonju* „govno“/*guz'cu*) i gotovo nisu rabili breštine, a rođeni od 1950-ih g. i mlađi psuju dosta. Međutim, blaže psovke i one koje uključuju vraga koriste se i koristile su se vrlo često (neke i jedino) kao smiješne uzrečice bez prosta zn. koje gone komunikaciju naprijed. Takve su npr. *em t' ned'lju/ned'lje t' (svete)*, *ai k vragu* (stariji tabuom¹⁰ u istom zn. i: *ai đatru* i *ai gvesu*), *boga ti*, *em ti iruda*, *ajde u govna/guz'cu* (Velić 2023: 111) *bemu miša maćoga*, također *beno/bleso/budalo/ludo jedna, ludane, ludo ludava; lulava* „šišava“. Neke od tih uzrečica srećemo i u Ki (Jurić Arambašić 2000: 216). Primjere s ‚jebati‘ drže izrazitije vulg. Blažeka i Blažeka (2023: 32), no mi ih držimo nevulg. u tim uzrečicama uslijed tabuizacije/ublažavanja (+ *iruda, ned'lju, miša maćoga*). Psovke su i uzrečice posebno brojne s riječi *vrag/đava* (st. i *java*, što je također možda tabu),¹¹ npr. *đava ga odnijo, eto đavla, eto, vraže, na* (tako i u Ki (Jurić Arambašić 2000: 217)). To srećemo i u Šimićevu (2025: 63) primjeru za 1904. g. u *daj ji vragu*, a u hrv. književnosti postoji dosta priča s vragom (npr. hrv. srvj. *Čovjek prodao vragu svoju ženu*).¹² Kod uzrečica smije se i onomu tko ih kazuje i njihovu sadržaju.

Dakle, i ovdje ima vulgarnosti, ali u najstarijih rijetko, a bilježe se brojne uzrečice. Neke su psovke i izravne (npr. *ajde k vragu*), no u tom ne

¹⁰ Tabu je preobrazba riječi iz straha da bi govornici izgovorivši izvornu riječ mogli biti kažnjeni (npr. pojedeni ako je riječ o životinji).

¹¹ Drugi primjeri potencijalna tabua jesu *k vregu, bor-* < **bog* u *borme* i *bora mi* (ne postoji u N jd. **Bor* samostalno kao u nštok. ik. govorima zapadne Hercegovine (Kraljević 2013: XVII)), *Ma, Bož'ca ti!* i *ai vratru* „hajde k vragu“ (ako *vra-* od *vrag*, s *-tru* kao u *ai đatru*).

¹² I u Ki zabilježena je jedna priča-nizalica s vragom (Jurić Arambašić 2000: 397–398).

odudaraju od drugih govora jer su stalno mjesto u jeziku. Potvrđuje se izravnost i vulgarnost i u posvkama, pričem je izravnost stalno mjesto.

Poslovice

Javljanju se ove poslovice:

A di si, ljud'no, ispod devet drvaca! – da je tko magarac.

Da je pjevati lako, ne bi ni magarac prdijo dok reve. / „(...) nije lako pivati.

Da je lako pivati, ne bi magarac, kad reve, prdijo.“ / E da je, tî, pivati lako, ne bi magarac, kad reve, prdijo. / Nije lako pivati. (...) E! – Pjevati je jako teško i naporno.

„Izvini, kume, al' nazad!“ – (izvorno prema anegdoti) Ne možeš ni uz umiljivanje.

Jedi manje, sra ćeš tanje! – (doslovno zn.) Ako manje jedeš, manje ćeš i posrati.

Ko liti laduje, taj zimi gladuje! – Treba ljeti privrjeđivati da bi se imalo za zimu (rečeno kao šaljiva pokuda).

Stojiš na jednoj nozi ka pivac na cumpetu! – (doslovno zn.) Dugo stojiš na jednoj nozi kao što pijetao tako spi na gredi.

cumpet = jedna vrst grede

U korpusu za Milj (Pilić 2021: 377–383) nema podudarnih poslovice i izreka. Poslovicu dijelom srodnu *Ko liti laduje...*, ali s motivom jeseni umjesto ljeta, ima za hrv. knj. Ujević (2011: 23): *Jesen bogata, zima rogata*. Poslovicu dijelom srodnu *Jedi manje...*, ali različitih motiva, također ima Ujević (2011: 27): *U čista prasca tanka slanina*. S poantom magarca (samo po tom srodne našoj *A di si...*) usp. i Ujevićevu (2011: 28): *Magarca odvedi u Jerusalim, on će opet biti magarac*.

Većina je poslovice stabilna, no *Da je pjevati* ima inačice. Od motiva javlja se najčešće motiv animalnoga, dotično magarca, potom podjednako motiv prđenja (ovdje u neulg. smislu) i sranja (što je vulgarnije, ali rečeno u poučnom smislu), karaktera i posla. Sve su ove poslovice ishodom inteligencije i mudrosti te je ovaj dio humora inteligentan (pametan) i mudar, što se posebno očituje u poslovisi *Da je pjevati lako...* U poslovisi *Ko liti laduje...* očituje se dugoročno znanje/mudrost. Posrijedi je, dakle,

lokalna mudrost, što inače resi poslovice, premda primjeri ostaju lokalno specifični. Sve su poslovice i izravne. Prema tome, ovdje se potvrđuje da je humor pametan i mudar, izravan (potonje dvoje su i stalna mjesta) te rubno vulgaran.

Brojilice, rugalice, zagonetke i pjesmice

Ovih je žanrova bilo jako puno prije konca osamdesetih godina XX. st. i mnogi su primjeri bili dijelom stalnoga repertoara u različitim prigodama (npr. u kolu, na Božić, u igri), a poslije su se prorijedili zbog nagle urbanizacije Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina nakon 1995. godine, te ih je autor u svom korpusu dobio isključivo kazivanjem. U Kninskoj krajini općenito (sad ne govorimo samo o svom korpusu) postojale su male razlike u tekstu (npr. (Hrvati) ikavština : (Srbi) (i)jekavština, u brojilicama (Hrvati) *enci benci* : (Srbi) *egene begene*) i većina oblika bila je korištena u sličnu obliku i od Hrvatâ i od Srba.

Brojilice jesu:

a. *Eci, peci, pec, Ti si mali zec, A ja mala vjeverica, Eci, peci, pec!* – ta je najčešća (ista dolazi i u Milj, samo se umjesto *vjeverica* javlja *trokoljuba* (Pilić 2021: 413));

b. *En, ten, tini, Sava raka tini, Sava raka tika taka, Bija baja buf! I inačica s produžetkom: Trif traf truf – jedan, dva, tri, Izađi vanka ti!*

Konac primjera b) (*izađi vanka ti*) kao prigodno stalno mjesto brojilica (= koristi se u igri) podudaran je koncu jedne brojilice koju je Jagoda Štivinović zabilježila u Vrpolju, a djelomice i koncu jedne koju je zabilježila u Potkonju, u obama slučajima od Hrvatica. Ta iz Vrpolja, koja ima i elemente Vr (leksički *kredenci* L jd. i lu-, *lud* (: *lulav, lud/ludav* u uzrečicama u našem korpusu), tvorba *vanka*), glasi:

Enci benci na kamenci, Tri su brata na kredenci, Jedan viče lu-lu-lu, Imaš ženu ludu, Skuvala je popare, Da se djeca zapare, Jedan dva tri, Izađi vanka ti! kredenca = police s posuđem.

Podudarnost s tom brojilicom jest u kontekstu igre (*izađi vanka ti*), ali najvjerojatnije i po mjestu nastanka/izvođenja (Vrpolje).

Brojilice s *enci, benci na kamenci* posvjedočene su i drugdje u RH prema Bonifačiću Rožinu (1963: 355) i Kekezu (1996: 305) i sadržaj varira im ovisno o mjestu postanka.

Navedene brojilice a)–b) humoristične su jer imaju neočekivan završetak (s predvidljivom svrhom odabira igrača) i jer se koriste u igri, s podbadaњem.

Rugalice jesu ove:

a. autorske u rугanju (prijateljskom) prijatelju ili (dječjem) stariјemu:
Pero Balić vozi karić, Karić pane pa se razbije, Peru mama istuče!
; *Marta, na pički ti karta. Poјelo kartu, jebalo Martu!*

karić = (seoska) kolica

b. od јednoga Hrvata koji je prema kazivanju sve imao u stihu: *Gore grede i rožnjići, Šta će X sa dužnici?* (sa dužnici = I mn.)

c. za koridbu nevalјala ponašanja dјece (ne zna se je li autorska): *Dičica, dičica, Pokakala vas tičica!*¹³

Rugalice su bile česte za rугanje dјeci, kakvima je većina (3) navedenih. Јedino *Marta...* predstavlјa stalno rугanje dјece јednoj stariјoj gosпоđi. Humorno je u njima što blago podbadaју, jer su јednostavne i po sadržaju smiješne, a uglavnom su (osim *Marta...*) smiješne i onima kojima su upućene. Izrazitija se vulgarnost bilježi u *Marta...*, no ona je manje izrazita iz očišta dјece nego stariјe žene kojoj je upućena. Jagoda Štivinović prikupila je iz Vrpolja i rugalicu Vrpolјanima, također s nekim elementima Vr (*svak, sikiricom* I јd., etnološki *magaricom* I јd.): *Svak se svojim dobrom hvali, S čim će јadni Vrpolјani? Sikiricom, pilaricom i keravom magaricom.* (motiv magarca kao imutka koji su imali i najsiromašniji Vrpolјani ima i јedna pjesmica iz Vr, usp. dolje).

Zagonetke su:

Lipa, mlaka, ima puno dlaka – sukna čarapa od ovčје vune.

Nadovezuje se: *Uđe golo u runјavo*. – čarapa na bosu nogu (u Ki *Golo uđe u runјavo*. znači „ruka i rukavica“ (Jurić Arambašić 2000: 395)).

¹³ Prema јednome recenzentu ovoga rada ovaj iskaz jako sliči onima koji su rabljeni za zaštitu lijepa i zdrava dјeteta od uroka i zlih očiju (recenzent za to među svojim primjerima navodi: *koke ga posrale, sa vr glave do zelene trave*), ako je u ovom slučaju i izgubio to značenje (prisutnost/gubitak toga prvotnoga značenja autor ne može potvrditi jer je govornik, od kojega taj iskaz dolazi, davno umro, a taj njegov iskaz prenio je autoru јedan od ispitanika).

Maleševa krava sa visoka pala, sebe razb'la, tele nije ub'la – plod ora-ha kad se kora razbije.

Na jedna vrata ulaziš, a dvojica izađeš. Kad misiš da si izaša, tek si onda uša! – hlače; gaće.

Runjav Mate natovarijo se na te! – biljac.

Tica žuna gvozdrenoga kljuna, drvenoga repa, kad ju uzmem u ruku, alaj mi je ljepa! – motika.

Trči, trči trčuljak, visi, visi visuljak – Boga moli trčuljak da otpane visuljak! – prase moli Boga da žir otpadne sa stabla.

s motivom braće i:

Četvero braće priko polja skaču, Nijedan nijednog stign'ti ne može. – kotači na konjskim kolima – slična i u Ki u istom zn. (Jurić Arambašić 2000: 395): Četri brata priko polja trče, jedan drugog uvatit ne more.

Petero braće kuću grade, nijedan u njoj stanovat' neće. – pet igala za pletenje.

Zagonetke su smiješne jer su prigodne (opis kućanstva i prirode) i jer imaju šaljivo, dosjetljivo izrečen zagonetni smisao, ponekad lascivan (*Runjav Mate...*). Uslijed te zagonetnosti zabilježeno je i više tumačenja nekih: *Úđe golo u runjavo.* u Vr/KP/Kn i Ki, ali i *Lipa, mlaka, ima puno dlaka.* (no kazivač nije dao druga tumačenja potonje nego samo ispravno). Čisto motivski usporednicu za *Úđe golo u runjavo.* imamo u posloviči prema Ujeviću (2011: 82) *Čuvaj se gola čovjeka i žene runjave.*, no u našoj zagonetki motivi *golo* i *runjavo* uporabljeni su doslovno (= da je gol dio tijela ušao u što dlakavo).

Neke su od pjesmica:

Lako ti je poznat Vrpoljanca, Puši lulu i jaši (ili: goni) magarca!;

Mila majko, mrče mi se gala, Ne znam sama kome bi je dala!

mrkanje = parenje, gala = crna ovca;

Udov'ce širokoga tura, Šta ćeš meni pokraj lipi cura?;

dvije između muškaraca i žena:

Živa voda vrije, Ima cura, um'lo se nije! – Nemoj, dragi, da te zora vata, Ka magare oko tuđi vrata!

u biračkom kolu:

(dok tko ne odabere curu) *Ajde, mali, odaberi Koga tvoje srce želi, Ako nećeš nikoga, Ajde, mali, iz kola! ; (kad ju odabere) Sa se vidi, sa se zna, Ko je koga odabra, Zagrl'te se, poljub'te se, Pa iz kola sel'te se!*

vedri smijeh zabilježen je i u ovoj pjesmici iz stalna repertoara ondašnjega vremena:

*Jedna mala nije znala šta je ljubav to, Pitala je svakog dana ko bi joj reko.
Susrela je mlado momče vito kao bor, On je njojzi na pitanje dao odgovor:
„Studena me kiša bije po cijeli dan, Prim' mene, krčmar'ce, u svoj topli stan.
I dones' litru vina iz podruma svog, Zagrli me, poljubi me, imena ti tvog!“*

Dosad je u literaturi primijećeno da su neke vrste tradicionalnih pjesmica ponekad smiješne (npr. po lascivnosti), kako za brojkavice u Širokom Brijegu tvrdi Jurilj (2020: 31), za gange u Tomislavgradu Miškić (2014: 23), a za naše pjesmice potvrđuju kazivači. Naše su pjesmice i izravne.

Ovdje se potvrđuje izravnost i vulgarnost u humoru.

Vicevi i anegdote

Vicevi opisuju događanja vezana uz osobe, vrlo su razgranati i plodni te ih je uvjerljivo najviše (40-ak). Teme su: seoske dogodovštine (npr. umiljavanje za prolaz tuđim posjedom), seoska mudrost (npr. stare zmiye nemaju zube), svakodnevnica (npr. crtež muha), moderni humor (Rolling Stones u XVII. st.) i šale na račun nadimka. I 7 je ciklusa o ljudima koji su bili smiješni zbog svojih različitih osobnosti: mana poput pijanstva (u subjekata T i SD), među inim i lošega sluha i mucanja (oboje u IK) – potonje dvije kao izvor humora bilježi i Prop (1984: 87, 88); i vrlina poput dosjetljivosti/mudrosti (oboje u SD i SR). Jedan je od subjekata, SR, radio i viceve o sebi (vicevi o njemu opsežu trećinu korpusa, od toga pola koje je sam smislio). Prema kazivanju bilo je puno darovitih za humor, čime i za viceve. Za SR kaže se da je bio vrlo inteligentan i vicevi koje o njem imamo pametni su te se potvrđuje pametnost i dosjetljivost u humoru u Vr, KP i Kn. I Prop (1984: 102) ističe da je u humoru (ovdje: vicu) važna laž, kojom se može prevariti ili razveseliti (SR je činio ponajprije potonje). U dosjetki *Billa* (= trgovački lanac Billa) – *X ub'lo*. imamo i jedinu naznaku morbidnosti u korpusu, iako kazivači i autor potvrđuju da takvih primjera ima još. No, nisu brojni kao u (Vukorep 2023), gdje je to prožeto

cijelim pričama, nego je u pitanju samo igra riječi. Nijedan žanr u našem korpusu, pa ni vic, ne govori o smrti, što se javlja u Vukorepovim pričama, npr. (2023: 86–87). Bilježi se vulgarnost i izravnost, u jednom istinitom slučaju (ležanje jedan pokraj drugoga pijanih ljudi i jedan drugomu povrati u usta – taj događaj spada u teme o *ludim Vrpoljanima* (vidi dolje) i dijelom je ciklusa o T) i vrlo izrazite. U nekim primjerima ima i cinizma. Vicevi o SR sadržavaju i dobroćudni smijeh. Raskalašeni smijeh bilježi se za vic o traženju proteze u poljskom zahodu grabljama (tu imamo vulgarnost s motivom zahoda kao u svakodnevnom humoru).

Anegdota je 15-ak. Govore o podjeli zemlje, ljubavi (npr. kad se adolescent Dinko Šimunović zaljubio u odraslu ženu u Marićima), kazni za javnu nepristojnost (kako su Golubićani i Strmićani završili u Marića brešću), manama ljudi sa sela i ismijavanju bogataša (potonje u tipičnoj situaciji podgovorene djece koja im se rugaju) i različitim pamtljivim seoskim događajima (npr. glumljenje telefona kad se pojavio u selu). Ovamo u potpunosti spadaju i priče o lokalnim *berekinima* (vragolanima, glavnim štetocinama), dijelom prema kazivačima koji su i sami bili *berekini*. Bilježe se za sva tri naselja, s motivima vulg. (opet u svezi sa zahodom – vršenje velike nužde u tuđi *krtočič* „okruglu pletenu košaricu“), krađe grožđa i nadmudrivanja trgovca. To je u skladu s tim da svako mjesto ima nekoga tko je činio nepodopštine ili bio po čemu poznat (u Dalmaciji: *lero*), što primjećuju i kazivači. U anegdote i viceve spadaju i priče o *ludim Vrpoljanima*, odnosno stvarima koje umiju izvesti samo Vrpoljani, npr. u spomenutom slučaju povraćanja u usta i npr. kad je jedan pljeskao i lovio poskoka, a taj ga je poskok dotle višeput ujeo (oboje glede T). Bilježi se i jedini primjer zlobnoga smijeha u anegdoti o podjeli zemlje. Primjer o odlasku jednoga Vrpoljanina u Italiju po motivu puta u tu zemlju ima usporednicu u vicu iz Ki o jednom kijevskom *Cigi* (Jurić Arambašić 2000: 393).

Ovdje je humor najrazrađeniji: bilježe se izravnost, vulgarnost (katkada i vrlo izrazite; s naznakom morbidnosti), cinizam, dosjetljivost, pametnost i mudrost, kao i priče o lokalnim *berekinima* i *ludim Vrpoljanima* (gdje se javlja motiv šašavosti). Možemo reći da je ovdje humor i dobar. Potvrđuje se dobrnost, pametnost, izravnost, cinizam i vulgarnost u humoru.

Primjeri su vica i anegdote:

Vicevi:

Biciklu na rame

1. Kaže: „Ja doša do Arapov'ća kuće...“ Kad vidi – „Kad vidin gore u selu – dim. Znači, gori nešto, zapal'lo se, požar. A ja biciklu na rame pa poleti!“ Ha mislim, valjda bⁱ prije stiga s biciklom! Je l'?
2. A ima tⁱ, ima to... Ono šta dida, što je priča... Ovaj jedan iz Čačića, SR, u Tviku radijo. I onda, ovaj... Veli, iša je na biciklu na posa... I zakasni' će na posa, on je saša s bicikle, stavijo biciklu na rame i, i, i... Piči pješke! Na posa! Je l je vidjo da kasni. I umjesto da je požurijo na bicikli, on sađe s bicikle i na rame!

Anegdote:

Timunom vino dovaća (timun = volan, upravljalo)

Nije bilo one (...) (= slabo se čuje), neg^o vino se na gumu izvlač^lo. I njemu baba sakrije gumu, i X tⁱ nađe timun o^d stare bicikle i onda ti je iz bačve timunom vino izvuka! Pijo je...! Je l' tⁱ priča to?! E to ga pitaj pa će isprič^ati! E, e! Pitaj ga, reci: Čime sⁱ ti izvlačijo vino iz bačve? – Timunom od bicikle! Pitaj ga slobodno. I slobodno recⁱ ko ti je reka (...) (= slabo se čuje)! Nisaⁿ ja to izmⁱsijo, to je, e, priča. Pitaj ga: Ajde mⁱ recⁱ, čime si izvlačijo vino iz bačve? To pitaj X. Timun od bicikle... Viš, tako...

Åsvātnā psihologija (parafrazira se jer nije snimljena) – spada u lokalne berekine

Poredalo se osmero braće X-a na pazarni dan duž tadašnjega naselja Knina i dočekuju one koji će doći iz BiH. Dolazi jedan i vodi tele, a svi ga do osmoga X-a pitaju što vodi na užetu to prase, ovaj se pravda i kad je došao do osmoga, već se misli je li to neka šizofrenija jer se već bio poljuljao što vodi, osmi mu kaže da je to tele i pita koliko košta. Ovaj kaže 500 dinara, a X mu da 250 (ovaj što je vodio tele nije znao više ni stvarnu vrijednost novca jer su mu ostalih 7 X-â isprali mozak).

Zaključak

Potvrđuje se većina značajka humora Vr, KP i Kn koje su naveli kazivači: da je dobar, pametan, izravan, ciničan i vulg., a čemu je sličan i koliko je poznat u okolici i gdje ostavlja se daljnjemu istraživanju. Posvjedočene

su sve vrste smijeha osim obrednoga. Vulgarnost i razvedenost humora raste sa žanrom, pri čemu je vulgarnost uglavnom blaga (uključujući tradicionalno i psovke; u usporedbi najblaža) sve do viceva i anegdota, gdje je u nekim primjerima izrazita, a rubno se bilježi morbidnost u jednoj dosjetčici. Izrazitijom su posebnosti česte dijaloške smjene s humorističnim učinkom u svakodnevnom humoru i prisutnost više ciklusa o osobama u vicevima, lokalnih *berekina* u anegdotama i *ludih Vrpolja* u vicevima i anegdotama, a u manjim žanrovima što su česte uzrečice do čim je psovanja u najstarijih bilo jako malo.

Bibliografija

- Blagus Bartolec, G., Matas Ivanković, I. (2025). Referencijalnost poslovice nekada i sada. *Riječki filološki dani*. 14. Predavanje (neobjavljeno).
- Blažeka, Đ., Blažeka, M. (2023). Vulgarizmi i vulgarnosti u govoru Preloga. *Danubius noster: AZ EÖTVÖS JÓZSEF FŐISKOLA TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA*, 11, 2, 29–52.
- Bonifačić Rožin, N. (1963). *Narodne drame, poslovice i zagonetke*. Zagreb: Matica hrvatska – Zora.
- Dynel, M. (2009). Beyond a Joke: Types of Conversational Humour. *Language and Linguistics Compass*. <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1749-818X.2009.00152.x> (pristupljeno: 2.06.2025).
- Endstrasser, V. (2020). *Mali oblici: promišljanje žanra*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Jurić Arambašić, A. (2000). Kijevo: narodni život i tradicijska kultura. U: *Zbornik za narodni život i običaje*. Knj. 54. Ur. Mohorovičić, Andre, Marković, Mirko. Zagreb: HAZU.
- Jurilj, Z. (2016). *Poetika hrvatske usmene književnosti širokobriješkoga kraja u kontekstu tradicijske kulture*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. Mostar.
- Kekez, J. (1996). *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kninski rječnik: iz osamdesetih pa do pred rat* (s.a.). Knin: kninska web mularija; mreža kninskih berekina po cjelom svijetu.
- Kontić, J. (2015). *Sinjanje: riči, izreke, poslovice, ricete*. Sinj: Hit radio d.o.o. – Grad Sinj – Viteško alkarsko društvo – Županija Splitsko-dalmatinska.

- Kraljević, A. (2013). *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*. Široki Brig–Zagreb: Ogranak Matice hrvatske Široki Brijeg – DAN d.o.o.
- Lozančić, G. (2020). *Poetika usmenih lirskih pjesama u etnološkom kontekstu u Žabljaku kod Livna*. Split: Završni rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Marković, I. (2018). Jezikoslovci i vic: slučaj Charlesa F. Hocketta. U: *Humor u svakodnevnoj komunikaciji*. Ur. R. Jambrešić Kirin, J. Marković, L. Marks, N. Polgar. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 133–161.
- Marković, I. (2019). *Uvod u verbalni humor*. Zagreb: Disput.
- Menac-Mihalić, M. (2005). *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Miškić, M. (2014). *Nematerijalna kulturna baština duvanjskog kraja*. Diplomski rad. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Mrdeža Antonina, D. (2005). Profaniranje sakralnoga u čovjeku – igra komike u teatru ranoga novog vijeka. *Dani Hvarskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 31(1), 76–96.
- Okuka, M. (2008). *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Peco, A. (2007a). *Govori istočne i centralne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo – Bemust.
- Peco, A. (2007b). *Govori zapadne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo – Bemust.
- Pilić, J. (2021). *Rječnik miljevačkoga govora*. Split: Hanza media d.o.o.
- Prop, V. (1984). *Problemi komike i smeha*. Prev. Kosanović, Bogdan. Novi Sad: Dnevnik.
- Šimić, I. (2025). *2025 godina grada Knina*. Knin: Grad Knin.
- Šimundić, M. (1971). *Govor Imotske krajine i Bekije*. Sarajevo: Akademija nauka Bosne i Hercegovine.
- Šupuk, A. (1957–1958). Šibenski govor: Osvrt na prošlost šibenskoga govora. *Pitanja književnosti i jezika*, IV–V/B, 143–156.
- Ujević, M. (2011). *Narodne poslovice*. Prir. Botica, Stipe. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Naklada Jurčić d.o.o.
- Užarević, J. (2012). *Književni minimalizam*. Zagreb: Disput.
- Velić, L. (2023). *Fonologija i morfolologija novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb (rukopis).
- Velić, L. (2024). *Uputnik za Hrvatski jezični atlas – Siverić*. U rukopisu.

Vrčević, V. (1868). *Srpske narodne pripovijetke, ponajviše kratke i šaljive*. Beograd: Državna štamparija u Biogradu.

Vrčević, V. (1882). *Srpske narodne pripovijetke, ponajviše kratke i šaljive*. Knj. 2. Dubrovnik: Naklada knjižare Dragutina Pretnera.

Vukorep, S. (2023). *Baci jednu i pro strane: anegdote i šale Hrvata iz Hercegovine*. Knj. 3. Čitluk: Matica hrvatska.

Zupci Times. (2020). Br. 101. https://hmv.me/sites/default/files/zupci_times_101.pdf (pristupljeno 2.06.2025).